

11.5 Teaching spanish and portuguese in applied universities of Ukraine: achievements, problems, challenges

З наближенням до вступу України до Європейського Союзу зростає потреба у вітчизняних викладачах, науковцях та фахівцях, які поряд із професійними компетенціями впевнено володіють світовими мовами. Потік інформації через засоби масової комунікації та Інтернет зростає в геометричній прогресії, що змушує фахівців швидко сприймати та аналізувати інформацію з багатомовних джерел для практичного застосування та вирішення професійних завдань. Наразі опанування англійською мовою за професійним спрямуванням законодавчо визнано пріоритетним напрямком модернізації змісту вищої освіти в Україні.

Відомо, що три мови країн ЄС - англійська, іспанська та португальська, історично належать до найбільш уживаних світових мов, якими спілкується понад 2 млрд. населення нашої планети. Вважається, що ці мови походять від протоіндо-європейської мови, оскільки існує багато спільних для них мовних аспектів. За інших філологічних ознак, англійська мова належить до “германської сім’ї”, а іспанська та португальська - до “романської”. Практикою комп’ютерного перекладу доведено, що оскільки англійський, іспанський та португальський алфавіти складаються з латинських літер, цього уявляється достатнім для позитивного перекладу з англійської мови на іспанську або португальську, що також значно полегшує процес навчання читанню іспанською мовою (як другою) та португальською (як третьою) після англійської.

Поєднання можливості поглибленого опанування однією або кількома спорідненими світовими мовами паралельно з отриманням інженерних знань за обраною спеціальністю забезпечує випускнику прикладного університету наступні вагомі переваги:

- можливість продовження навчання або підвищення кваліфікації у європейських та світових технічних/технологічних прикладних університетах

за обраною спеціальністю без додаткових витрат часу та фінансів на опанування мовою навчання;

- практично необмежені можливості для гідного працевлаштування у більшості розвинених країн ЄС та світу.

Українсько-іспанський навчально-науковий інститут (УІІ) у складі Національного університету “Одеська політехніка” засновано у 2012 р. як структурний підрозділ, спрямований на підготовку здобувачів вищої освіти для навчання за конкурентними освітніми програмами у європейському освітньому та культурному середовищі [300]. Після вступу до університету за обраною освітньо-професійної або науковою програмою на рівні бакалавр, магістр чи докторант PhD, здобувач отримує можливість навчання в УІІ за індивідуальним планом, що обов’язково включає вибіркові мовні компоненти за професійним спрямуванням.

Викладання іспанської мови (як першої або другої) та португальської (як третьої) за професійним спрямуванням забезпечує кафедра іспанської мови та спеціального перекладу (ІМСП), у становленні якої значний внесок зробили випускники Одеського національного університету ім. І.І. Мечнікова, канд. філол. наук, доцент Шишков В.В., канд. педаг. наук, доцент Нестеренко О.А., канд. педаг. наук, доцент Добровольська-Піпіч І.Є., старший викл. Сосницька Г.М.

На сьогодні навчальна, методична та наукова діяльність Українсько-іспанського інституту та кафедри ІМСП ґрунтується на міжінституційних Угодах про співпрацю Одеської політехніки з низкою потужних політехнічних університетів в Іспанії та Португалії, зокрема з Політехнічним університетом Валенсії (UPV), Університетом Країни Басків (UPV/EHU), Політехнічним університетом Барселони (BarcelonaTech), Університетом Кадісу (UCA), Університетом Севільї (US), а також з Консорціумом PEEERS, до якого входять три університети: Мінхо (UMinjo), Авейро (UA) та Евора (UE).

Викладання іспанської мови (як першої або другої) та португальської (як третьої) за професійним спрямуванням здійснюється у обсязі 4,5 кредити ECTS

за навчальний семестр. Навчальні програми базуються на наступних розділах: “Граматика”, “Практика усного мовлення”, “Аналітичне читання”, “Домашнє читання”, “Спеціальний переклад”. За кожним розділом передбачено 1...2 академічні години на тиждень аудиторних занять. Також викладаються спецкурси: “Історія, географія та економіка Іспанії” (6-й сем)” “Історія, географія та економіка Португалії (9-й сем.). Методичний стрижень зазначеного навчання полягає в поєднанні вивчення різних аспектів іноземної мови з широкою різноманітністю мовної діяльності. У процесі навчання усного та писемного мовлення пріоритет надається функціональному оволодінню лексико-граматичним матеріалом, розвитку мовленнєвої ініціативи здобувачів.

Починаючи з п'ятого семестру, здобувачам бакалаврського ступеню пропонується участь за конкурсом у кредитній мобільності за програмою Еразмус+ тривалістю від 5-ти до 10-ти місяців в одному з університетів-партнерів. Для здобувачів магістерського та докторантського рівня пропонується проходження практик або стажування на підприємствах і в наукових центрах, а також можливість участі у найбільш престижних освітніх програмах “два диплома” магістра за спеціальними Угодами між університетами-партнерами.

Досягнення Українсько-іспанського інституту за період 2014-24 р.р.

- Розроблено та впроваджено у навчальний процес Одеської політехніки низку спецкурсів з іспанської та португальської мови, що забезпечують формування компетенції володіння іноземною мовою за професійним спрямуванням за 24 освітньо-професійними та науковими програмам рівнів бакалавр, магістр, докторант PhD.
- Розроблено та оприлюднено 17 навчальних посібників для самостійної роботи здобувачів технічних університетів з використанням автентичних матеріалів та мультимедійних засобів викладання іспанської та португальської мови за професійним спрямуванням.
- На завершення кожного навчального циклу здобувачам надається можливість пройти атестаційний іспит за програмами Папського Університету Саламанки, Іспанія, у методичному центрі “Гранд” Одеської

політехніки. Центр “Гранд” сертифіковано у 2018 р. як екзаменаційний Фондом досліджень іспанської мови та культури (*FIDESCU*), Мадрид, для проведення іспитів рівня *B1, B2, C1* [301] на отримання Міжнародного диплому з іспанської мови *DIE*, який офіційно визнаний Міністерствами освіти Іспанії та Італії.

- Починаючи з 2014 р. забезпечено участь понад 120-ти здобувачів, викладачів та науковців Одеської політехніки у Програмі *Еразмус+*, Проект *KA1* міжнародної кредитної мобільності за довгостроковими міжінституційними угодами з державними технічними університетами Іспанії та Португалії. Отримано понад 800 тис. євро фінансової підтримки учасників.

Проблеми та виклики

Особливостями методик викладання іноземної мови (англійської та іспанської) за професійним спрямуванням у різні часи займались відомі зарубіжні та українські науковці-філологи та викладачі García-Romeu, Juan. S. Aranda, Schmidt Nieves, Llorián G. Susana, C. Ніколаєва, Л. Морська, В. Шишков, О. Бігич, Н. Бориско, Г. Борецька, О. Тарнопольський, О. Нестеренко, М. Кабанова, Л. Сутуліна та ін. [302-321]. З опублікованих результатів випливає, що викладання мовних компонент за професійним спрямуванням у прикладних університетах України стикається з низкою проблем. Головними серед них є відсутність автентичних спеціалізованих навчальних матеріалів та труднощі адаптації типових навчальних програм до потреб студентів різних спеціальностей. Гетерогенність аудиторії здобувачів навіть у малокомплектних групах ускладнює застосування єдиної методики навчання та вимагає від викладачів більшої гнучкості й творчого індивідуального підходу..

В Україні навчання іспанській мові та португальській (як другій або третій) історично асоціюються лише з філологічними спеціальностями класичних та педагогічних університетів. На сьогодні, як відгук на глобалізацію світової економіки та оголошену інтеграцію ЗВО України до європейського освітнього простору, викладання означених мовних компонент вже включено до освітніх програм у кількох прикладних університетів, зокрема, у Національному

авіаційному університеті (кафедра іноземних мов та перекладу), у Національному університеті «Львівська політехніка» (кафедра іноземних мов гуманітарно-соціального спрямування), у Національному університеті «Одеська політехніка» (кафедра іспанської мови та спеціального перекладу) та Національному університеті «Дніпровська політехніка» (Українсько-іспанський культурно-лінгвістичний центр). Діючі пропозиції освітніх програм пропонують навчання іспанській та португальській мовам за професійним спрямуванням як вибіркові компоненти в межах навчального плану спеціальності, або окремо як платні курси на базі університету.

Чому так сталося? Історично, через міжнаціональні державні, релігійні, економічні та політичні протиріччя, іспанська мова, а також португальська, сторіччями залишалися менш поширеними у Європі порівняно з іншими мовами, наприклад, англійською чи німецькою. У сьогоденні Україна цілеспрямовано розвиває стратегічні політичні, економічні та культурні зв'язки з іспано- та португало-мовними країнами у всьому світі як з перспективними партнерами в галузі торгівлі, науки та технологій,

Починаючи з 2015 р. суттєво збільшено фінансування ЄС двосторонніх міжінституційних угод за програмою *Erasmus+*, проект *KA1*, що забезпечило розширення мережі університетів-партнерів в ЄС та в Україні, стимулювало здобувачів, викладачів та науковців прикладних університетів поєднувати навчання іноземної мови з отриманням фахових знань та активної участі у програмах академічної та кредитної мобільності.

Стосовно викладання іспанської мови та португальської в прикладних університетах, треба ретельно обґрунтувати формат викладання. Як правильно скласти курс навчання, щоб не завантажувати студентів філологічними аспектами, але при цьому забезпечити якісну базу знань? Більшість викладачів обирає за основу курсу відомі підручники, наприклад, з іспанської мови: *Aula Internacional*, *Prisma*, *Español en Marcha* та ін. Такі підручники мають безперечні переваги: відповідність стандартам Інституту Сервантеса, Папський Університет Саламанки; легко адаптуються до потреб викладачів і здобувачів на початкових

етапах навчання. При цьому основний зміст зосереджений на загальній лексиці й граматиці, що не відзеркалює особливості мовної специфіки та спеціального перекладу для технічних професій. Подібні переваги та особливості притаманні також відомим зразкам методичного забезпечення викладання португальської мови [321-323].

Вперше попит на навчання іноземній мові для спеціальних цілей почав формуватися у 1960-х роках у англосаксонському середовищі, зокрема з розвитком *ESP* (англійська мова для спеціальних цілей). В іспаномовному середовищі активний розвиток *Lenguas para fines especificos (LFE)* розпочався з 1990-х років. У 1992 році було сформовано *AELFE* (Європейська асоціація мов для спеціальних цілей), а у 1997 році – *AETER* (Іспанська асоціація термінології). Викладання *LFE* спрямоване на досягнення конкретних академічних або професійних цілей, що виходить за рамки загальної мовної компетенції [300]. Курси *LFE* базуються на аналізі потреб здобувачів, що визначає програму навчання та набір відповідних компетенцій [306].

З часом багато іспанських видавництв почали замовлювати підручники для викладання іспанської мови для спеціальних цілей (*Español para fines especificos*), які орієнтовані на професійний контекст, наприклад, технічну, медичну, юридичну та бізнес-лексику. Інститут Сервантеса запропонував низку рекомендацій для створення таких курсів. На сьогодні доступ українських викладачів та здобувачів до спеціальних ресурсів з іспанської мови та португальської залишається обмеженим, через що їх інтеграція у навчальний процес потребує концентрації значних зусиль з боку викладачів.

Для якісної мовної підготовки здобувачів прикладних університетів, викладачі часто комбінують базові матеріали з власними напрацюваннями, зокрема опрацьовують на заняттях приклади, що моделюють ситуації з урахуванням професійної спеціалізації. При цьому викладачі стикаються із першим викликом: гетерогенність академічної групи. Як зазначено раніше, перша, друга та третя іноземна мова (іспанська та португальська) у прикладних університетах є вибірковими навчальними компонентами, тому академічні групи

здобувачів Українсько-іспанського інституту однакового року навчання формуються зі здобувачів різних спеціальностей (інженери, IT-спеціалісти, економісти, психологи та ін.). Вплив різноманітності групи реципієнтів ускладнює вибір навчальних матеріалів, підібрати єдиний підручник, що задовольняє інтереси всіх здобувачів майже неможливо. Залишається розраховувати лише на методичну роботу кафедри, яка з часом узагальнює окремі напрацювання викладачів та оприлюднює навчальні посібники й методичні матеріали для навчання груп, близьких за спеціальностями та професійною термінологією.

Не менш важливою уявляється врахування складності структури навчального середовища [307]. Сучасні прикладні університети є складними розгалуженими системами, що поєднують формальні та неформальні багаторівневі елементи управління навчальним процесом та науковими дослідженнями, обігом документів та звітуванням, контролем якості освіти, вихованням здобувачів та професійною орієнтацією абітурієнтів тощо. Викладання іноземної мови в означених умовах вимагає врахування:

- формальних аспектів: освітні та навчальні програми спеціальностей, акредитація, стандарти, вимоги до підготовки фахівців, навчальні та робочі плани, розклад занять та ін.;
- неформальних аспектів: взаємодія викладача зі здобувачами, індивідуальний професійний, віковий та культурний контекст здобувачів, міжособистісна динаміка та адаптивність групи до умов неперервного навчального процесу.

Для викладачів іноземної мови за професійним спрямуванням важливо обов'язково орієнтуватися на:

- професійну лексику (формальний рівень);
- навички міжкультурної комунікації (неформальний рівень), які допоможуть здобувачам успішно інтегруватися до командної роботи.

Навчальні програми іноземної мови за професійним спрямуванням мають враховувати реальність професійних взаємодій, де формальні та неформальні аспекти переплітаються [307]. Практична діяльність на інженерних та

економічних посадах завжди супроводжується непередбачуваністю, змінами та потребою швидко адаптуватися до ринкових умов. Для полегшення адаптації здобувачів у іноземному мовному середовищі на заняттях продуктивно уявляється симуляція реальних ситуацій та інтерактивних завдань, що включають розв'язання конфліктів, проблем та викликів у професійному середовищі.

Стосовно орієнтації викладача на зміст практичних занять та рекомендовано позначити наступне:

- необхідність навчання здобувачів виконанню певних професійних завдань (наприклад, підготувати презентацію, провести нараду, скласти технічне завдання, тощо);
- робити наголос на комунікації у команді та міжособистісних зв'язках;
- враховувати культурні особливості країни перебування для успішної співпраці та запобіганню культурного шоку.

Ще одним викликом під час викладання іноземної мови за професійним спрямуванням може стати оцінювання знань здобувачів. Оцінювання мовних знань у контексті конкретної професійної чи академічної діяльності є складним та відповідальним процесом. Наприклад, коли здобувачі опановують мову для практичної роботи за спеціальністю або для навчання за кордоном, звичайні мовні тести можуть не дати чіткого розуміння їхньої готовності до реальних викликів. Тому виникає необхідність підготовки, опрацювання та затвердження на кафедрі спеціальних тестів для оцінювання відповідності сформованих компетенцій здобувача певним критеріям.

При цьому постає питання: “Що саме оцінювати?”, адже визначити, які мовні навички потрібно перевірити, дуже непросто [304]. Наприклад, що важливіше для інженера автотранспортної техніки: знати складну технічну термінологію чи вміти зрозуміло пояснити процес діагностики при обслуговуванні та ремонті? Іноді результати тесту залежать не тільки від знання мови, але й від професійних знань здобувачів. Наприклад, здобувач може добре опанувати мову, але якщо він не впевнено розбирається у темі, то йому буде

важко виконати тестове завдання. Враховуючи те, що викладачі іноземних мов мають відповідно філологічну/педагогічну освіту, а працювати мають з майбутніми фахівцями у специфічних сферах, наразі маємо проблему з періодичним підвищенням кваліфікації та стажуванням викладачів, бажано у країнах з відповідним мовним середовищем.

Що ж тоді треба враховувати під час створення подібних тестів? На думку іспанських викладачів головним критерієм має бути *автентичність*, тобто тести повинні відображувати реальні завдання, з якими майбутній фахівець стикається вже на стадії навчання за спеціальністю [304, 305]. Наприклад, здобувач може отримати завдання прочитати українською та перекласти мовою навчання інструкцію до лабораторної роботи, а майбутній соціолог – написати анкету для опитування населення стосовно екологічного стану певної території. Тестові питання мають бути максимально наближені до того, що людина робитиме в реальності, а також оцінювати не тільки знання іноземної мови, але й здатність її застосовувати у професійних ситуаціях.

Не меншим викликом є складність створення навчальної програми для спеціальних курсів. Динамічні зміни у більшості професійних галузей потребують періодичного оновлення навчальних та методичних матеріалів, що зумовлює додаткове навантаження на викладачів. Крім того, треба враховувати, що через стрімкий розвиток сучасних технологій та зміну професійних стандартів, оновлені матеріали швидко втрачають свою актуальність. Це означає, що програма мовної навчальної компоненти має бути побудована таким чином, щоб стимулювати студентів до самостійного пошуку та опанування новою інформацією, до використання сучасних інструментів для власного професійного навчання. Варто залучати до навчального процесу реальні документи, такі як інструкції, технічні описи, статті з фахових журналів і навіть відео з інструктажем. Це дозволяє студентам звикнути до іноземної мови, яку вони обрали для застосування у своїй професійній діяльності, адаптуватися до майбутніх професійних викликів.

Викладання іноземних мов за професійним спрямуванням у прикладних (технічних та технологічних) університетах України є актуальним та складним завданням, що вимагає від керівників ЗВО, викладачів відповідних кафедр та фахівців навчально-методичних центрів постійного моніторингу наявних ресурсів та можливостей їх оновлення, інформаційного пошуку автентичних матеріалів, стимулювання розробок адаптивних навчальних програм та впровадження сучасних підходів до дистанційного навчання та оцінювання. Попри всі реальні труднощі, інтеграція іноземних мов у технічний контент кожної спеціальності створює основу для зміцнення міжнародної співпраці шляхом участі у програмах академічної та крелитної мобільності, професійного розвитку здобувачів, викладачів та адміністративного персоналу ЗВО, сприяє підвищенню світових рейтингів українських університетів, є важливим етапом руху України до європейського освітнього та культурного простору.